

CIVILTIESĪBU APAKŠNOZARE

LĒMUMA PAR SAISTĪBU BEZSTRĪDUS PIESPIEDU IZPILDĪŠANU TIESISKĀS SEKAS UN PROCESUĀLĀ NOZĪME

*Mg. iur. Andris Pešudovs,
Rīgas Stradiņa Universitātes doktora studiju programmas
“Juridiskās zinātnes” doktorants, Latvija*

Civilprocesa likuma (turpmāk – CPL) 50. nodaļā paredzēta prasības tiesvedībai alternatīva procesuāla kārtība – saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana (turpmāk – SBPI), kas paredz iespēju tiesai rakstveida procesā, bez procesa dalībnieku klātbūtnes, konstatēt parādnieka saistību, kuras piespiedu izpildīšana pielīdzināta un norisinās tiesas spriedumam paredzēto piespiedu izpildes līdzekļu ietvaros. Šādai alternatīvai nav vispārējs raksturs, to ierobežo CPL 400. panta pirmajā daļā uzskaitītie saistību veidi, kurus visus vieno darījuma formas (zemesgrāmatā ierakstītas saistības, notariālais akts, protestēts vekselis) radītā parādnieka saistības atvieglota pierādīšanas iespēja. Tomēr, ņemot vērā publiskas darījuma formas ierobežotās iespējas faktu pierādīšanā un bezstrīdus nolēmuma taisīšanu ārpus sacīkstes principa, šāda paātrināta procesa leģitīmu pastāvēšanu un attaisnotu procesuālo tiesību ierobežošanu nodrošina parādniekam piešķirtā procesuālā iespēja vienkāršotajā procesuālajā kārtībā taisīta tiesas nolēmuma apstrīdēšanai (CPL 406. p.). Tādā veidā arī iezīmējas galveno alternatīvā procesa darbību noteicošo procesuālo principu (dispozivitāte, sacīkstes princips) mijiedarbība. Tātad, ja parādnieks dispozivitātes ietvaros ir atteicies no iespējas kreditora prasījumu un uz to attiecināmos pierādījumus pārbaudīt sacīkstes principa ietvaros prasības tiesvedības kārtībā, nav iesniedzis apvērsuma prasību, tad šāda bezstrīdus nolēmuma piespiedu izpilde tiek pielīdzināta spriedumam. Problēma saskatāma CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta (SBPI pieļauj nodot saistību pēc līguma, kas nodrošināts ar publisku ķīlu) aktuālajā interpretācijā, kad parādnieks nav apstrīdējis lēmumā konstatētajai saistībai

atbilstošu kreditora prasījumu, bet nolēmums piespiedu izpildes ziņā tiek ierobežots tikai ar ķīlas pārdošanu. Parāda atlikums piedzenams papildus prasības tiesvedības procesā. Šāda ierobežošana norāda uz neatrisinātu procesuālo principu sadursmes problemātiku un kopumā uz traucētu SBPI spēju īstenot procesuālo ekonomiju.

Raksta mērķis – pamatot neapstrīdētu bezstrīdus nolēmumu kā procesa dalībnieku tiešu dispozivitātes izpausmes rezultātu, kas atbilstoši leģitīmi ierobežo sacīkstes principa darbību.

Pētījuma uzdevumi un metodes – noskaidrot bezstrīdus nolēmuma nozīmi procesuālās ekonomijas nodrošināšanā, analizēt nolēmumu kā paātrinātās procesuālās kārtības institūta sastāvdaļu dispozivitātes un sacīkstes principa kontekstā, vēsturiski apskatīt tiesu praksi, tās izmaiņas un ietekmi uz minēto procesuālo principu izpausmi; pētniecības metožu izvēle ir pakārtota izvirzītā mērķa sasniegšanai un uzdevumu izpildei, pamatā izmantota analītiskā, salīdzinošā un vēsturiskā metode.

Tiesneša nolēmumā koncentrēta SBPI tiesību institūtā ietvertā dispozivitāte un procesuālās ekonomijas funkcijas īstenošanās. Apmierinot pieteikumu, tiesnesis lēmumā nosaka, kāda saistība un kādā apmērā ir izpildāma piespiedu kārtībā, norāda, ka lēmums stājas spēkā nekavējoties; tam ir izpildu dokumenta spēks; tas izpildāms saskaņā ar sprieduma izpildīšanas noteikumiem (CPL 405. p. 2. un 3. d.). Pēc būtības ir ticis izlemts jautājums par pieteikumā norādīto prasības priekšmetu, nolēmumā tiek konstatēta kreditora piedziņas tiesība, kas izlietojama piemērojot CPL paredzētos piespiedu izpildes līdzekļus. Ar šo nolēmuma satura analīzi varētu pabeigt, ja vien

neievērotu 2008. gadā notikušās CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošanas izmaiņas¹ un tiesu prakses ietvaros radīto un nacionālajā tiesību zinātnē nostiprināto „ķīlas saistības”²² jēdzienu.

Līdz izmaiņām tiesu nolēmumu rezolutīvā daļa visā valsts teritorijā sistemātiski vienveidīgi tika veidota atbilstoši CPL 405. panta prasībām: piedzīt saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas kārtībā pamatparādu, procentus, līgumsodu un tiesāšanās izdevumus, lēmuma izpildē piedziņu vērst uz parādnieka kustamo, nekustamo mantu un naudas līdzekļiem³; piedzīt no aizņēmēja aizdevuma summu, līgumsodu, kā arī valsts nodevu, lēmums stājas spēkā nekavējoties un izpildāms saskaņā ar sprieduma izpildīšanas noteikumiem⁴. Līdzīgi lēmuma arī, piemēram: Cēsu rajona tiesa^{5, 6, 7}; Jēkabpils rajona tiesa^{8, 9}; Ventspils tiesa¹⁰ un Daugavpils tiesa¹¹. Lēmumi par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu, kas pieņemti CPL 400. panta pirmā punkta 1. daļas kārtībā, līdz 2008. gada 9. janvārim tika uzskatīti par pilnvērtīgu izpildu dokumentu un kā to paredz CPL 405. panta trešā daļa, tika izpildīti saskaņā ar sprieduma izpildīšanas noteikumiem. Secinājumu apliecina ieskaits šādu lēmumu piespiedu izpildes praksē. Zvērināti tiesu izpildītāji izpildu lietvedības ietvaros neaprobežojās tikai ar piedziņas vēršanu uz publisku hipotēku vai komercķīlu, bet piespiedu izpildes līdzekļus pielietoja arī attiecībā uz šādu parādnieka mantu, proti, naudas līdzekļiem kredītiestādēs; Ceļu satiksmes Drošības direkcijā reģistrētu mantu, kā arī Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā reģistrētām parādniekam piederošām kapitāldaļām. Dobeles rajona tiesa 2006. gada 11. septembrī lietā Nr.3-12/102 bezstrīdus piespiedu izpildīšanai nodeva ar komercķīlu nodrošinātu parādnieka saistību, kas izriet no kredīta līguma¹². Minētā nolēmuma piespiedu izpildei ievesta izpildu lieta Nr. 207/64-2006, kuras ietvaros tajā skaitā dots rīkojums par parādniekam piederošo naudas līdzekļu, kas atrodas A/S Hansabanka kontos, apķīlāšanu¹³. Analogiska situācija konstatējama Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2006. gada 20. marta lēmuma lietā Nr. 3-12/0068/3 piespiedu izpildē, ar kuru piespiedu izpildīšanai nodotas ar komercķīlu nodrošinātās parādnieka saistības, kas izriet no kredīta līguma¹⁴. Nolēmuma piespiedu izpildei ievesta izpildu lieta Nr. 97/64-2006, kuras ietvaros tajā skaitā dots rīkojums par parādniekam piederošo naudas līdzekļu, kas atrodas A/S Aizkraukles banka kontos, apķīlāšanu¹⁵. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģija 2004.

gada 27. aprīļa lēmumā lietā Nr. C04244804, apstiprinot nekustamā īpašuma izsoles aktu, arī konstatējusi: „2003. gada 14. novembrī tika ieviesta izpildu lieta Nr. 605/64-2003, pamatojoties uz Rīgas rajona tiesas 2003. gada 7. novembra lēmumu, ar kuru pakļauts bezstrīdus piespiedu izpildīšanai kredīta līgums un ķīlas (hipotēkas) līgums”¹⁶. Minētās izpildu lietas ietvaros vienlaicīgi dots rīkojums par parādniekam piederošo naudas līdzekļu, kas atrodas A/S Rietumu banka kontos, apķīlāšanu¹⁷ un nosūtīts pieprasījums Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram par parādniekam piederošo kapitāldaļu apķīlāšanu¹⁸. Valstī kopumā izpildu lietu ietvaros lēmumi par SBPI bez ierobežojumiem un izņēmumiem no vispārējās kārtības tikuši izpildīti pilnā atbilstībā sprieduma izpildīšanas noteikumiem.

Aktuālā tiesu prakse ir atkāpusies no CPL 405. panta formālisma un SBPI tiesiskās sekas ierobežojusi ar piedziņas vēršanu uz ķīlu, nolēmumu rezolutīvo daļu konstrukcijas veidojot atbilstoši „ķīlas saistības” jēdziena formulējumam, proti: pakļaut bezstrīdus piespiedu izpildei *parādnieka saistības, kas izriet no ķīlas līguma*¹⁹; nodot bezstrīdus piespiedu izpildīšanai šādas ķīlas saistības, kas nodrošina *parādnieka saistību pret kreditoru* pēc hipotekārā kredīta līguma par kredīta pamatsummas, procentu un līgumsoda samaksu²⁰; nodot bezstrīdus piespiedu izpildīšanai *parādnieka saistību pret kreditoru* pēc hipotēkas līguma, kas nodrošina saistību pēc pamatlīguma par preču pārdošanu par Ls 126504,72 samaksu, piedziņu, nepārsniedzot nostiprinātās hipotēkas apmēru, vērst uz nekustamo īpašumu²¹; nodot bezstrīdus piespiedu izpildei *saistību pēc hipotēkas līguma, kas izriet no aizdevuma līguma*, vēršot piedziņu uz nekustamo īpašumu²²; nodot bezstrīdus piespiedu izpildei *saistību starp pieteicēju un parādnieku – hipotēku*, kas reģistrēta pamatojoties uz hipotēkas līgumu par pamatparāda, procentu un līgumsoda samaksu pēc aizdevuma līguma, parāda piedziņu vēršot uz nostiprināto hipotēku nekustamajam īpašumam²³.

Atbilstoši CPL komentāros paustajam viedoklim, tiesneša kompetence šajā tiesvedībā ir izvērtēt dokumentu ticamību un izlemt par to izpildāmību, ņemot vērā CPL formālās prasības, bet neizvērtējot pašas saistības materiāli tiesiskos pamatus²⁴. Šādam secinājumam atbilst arī Augstākās tiesas prakses apkopojumā paustā atziņa – materiālās tiesību normas paredz nodrošināt dažādas saistības, piemēram, aizdevuma saistību ar hipotēku vai komercķīlu, kas kreditoram ļauj saņemt saistības izpildi, vēršot piedziņu

uz ieķīlāto parādnieka mantu²⁵. Minēto viedokļu ideja par SBPI tikai kā publiskas ķīlas tiesības konstatēšanas procesu īstenojusies tiesu nolēmumos, atbilstoši ierobežojot CPL 405. panta darbību. Izpildes ziņā ierobežots nolēmums savukārt aktualizē jautājumu par nepieciešamu papildus prasības tiesvedības procesu parāda atlikuma piedziņai pēc ķīlas pārdošanas. Norādīto secinājumu atspēko alternatīvās kārtības pieļaujamībai nepieciešamie tādi paši juridiskie fakti un prasības priekšmets kā prasības tiesvedībā, kura tiek aizstāta. Atšķiras tikai procesa forma un tiesas procesuālās iespējas faktu konstatēšanā un nepieciešamo faktu apjoms. Tieši prasījuma materiāli tiesiskais pamats un tā konstatēšana nolēmumā ir tiesību sistēmas nepieciešamība, kas lēmumu par SBPI tā procesuālajās piespiedu izpildes iespējās pielīdzina spriedumam par naudas summas piedziņu. Un tikai šāds nolēmuma tiesiskais statuss ir spējīgs īstenot tiesību institūta mērķi ietvertu procesuālās ekonomijas īstenošanu CPL nosacījumu ietvaros radītajos dispozivitātes apstākļos.

Tieši nolēmumā kā tiesību normu piemērošanas rezultātā konstatēto tiesisko seku atbilstība faktiem un lietas dalībnieku gan materiālo, gan procesuālo tiesību tiesiskajam statusam vienlaikus atspoguļo dispozivitātes principa ievērošanas pakāpi. Dispozivitāti visaptveroši varētu uzskatīt par tiesību piemērotāja darbības ierosinātāju, aizsargājot aizskartās vai apstrīdētās tiesības. Šis princips piemīt visām tiesību piemērošanas formām²⁶. Būtībā tiesnesim SBPI ietvaros, konstatējot kreditora tiesību aizskārumu un šādas konstatēšanas pieļaujamības atbilstību CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktam, vienlaikus jāskaras arī ar dispozivitātes principa iespējamām sekām, kas pats par sevi ir patstāvīgs priekšnosacījums minētā tiesību institūta mērķa sasniegšanai, lai tiktu īstenota procesuālā ekonomija. Savukārt atbilstoša tiesību normu piemērošana ir saistīta ar juridisku faktu nozīmes un to funkciju pienācīgu izpratni, kas sevī nepieciešami ietver arī šādu faktu civilprocesuālās nozīmes izvērtēšanu. Procesuālu juridisku faktu funkcijas atspoguļo galvenos tiesiskās iedarbības virzienus un lomu civilprocesuālās regulēšanas metodē, procesuālo darbību īstenošanās procesā realizējoties civilprocesuālo tiesību normām, tādā veidā vienlaikus atklājot civilprocesuālo tiesību normatīvās iedarbības līdzekļu specifiku un kvalitatīvās īpatnības attiecībā uz tiesību subjektu rīcību un viņu motivāciju²⁷. Tieši motivācijai ir izšķiroša nozīme, kas atbilstošu tiesisko seku

konstatēšanas gadījumā, rada priekšnosacījumus kreditora neitrālas izvēles iespējai starp prasības tiesvedību un tai alternatīvo SBPI.

Alternatīva prasības tiesvedībai nav iemesls, lai SBPI kā paātrinātam un vienkāršotam procesam atvēlētu otršķirīgas un nepilnvērtīgas procesuālās kārtības lomu. Pati par sevi izvēles alternatīva nosaka līdzīgu procesuālo rezultātu, SBPI tiesību aizskārumu novēršanā, kļūstot par pilnvērtīgu subjektīvo tiesību aizsardzības mehānisma sastāvdaļu. Šāds mehānisms ietver secīgu, kompleksi organizētu tiesisko līdzekļu sistēmu kā nepieciešamu pamatu tiesību izlietošanai un pienākumu izpildei. Turklāt tiesību aizsardzības mehānisma darbība neaprobežojas ar vispārēja rakstura tiesiska rezultāta sasniegšanu, bet tiek koncentrēta uz tiesīgajai personai faktiski pieejamu tiesisko iespēju realizāciju. Par minētā tiesību aizsardzības mehānisma vienu no elementiem kā tiesību realizācijas līdzeklis un forma uzskatāmas juridiskās procedūras, kuru rezultāts ir tiesību aizsargājošs tiesību piemērošanas akts²⁸. Turklāt SBPI, īstenojot procesuālās ekonomijas mērķi, kā procesuālā kārtība ar augstu tiesību normu piemērojošās darbības efektivitāti ir spējīga kopumā veicināt subjektīvo tiesisko attiecību realizēšanos *pacta sunt servanda* ietvaros. Šādā kontekstā izpaužas arī zināma SBPI preventīva, tiesību aizskārumus ierobežojosa loma. Ja preventīvu kopumā uzskatām par institūciju vispārēju mērķtiecīgu darbību, lai novērstu, samazinātu un neitralizētu tiesību pārkāpumu un citu tiesību anomāliju veicinošus faktoros,²⁹ tad arī efektīvu civilprocesuālo kārtību iespējams uzskatīt par līdzekli tiesību aizskārumu mazināšanā vai novēršanā. Tieši SBPI atbilstoša izmantošana var pozitīvi ietekmēt tiesiskās regulācijas mehānisma darbību gan optimizējot procesu, gan veicinot tiesību aizskārumu mazināšanos, un tādā veidā palīdzēt tuvināties Eiropas Cilvēktiesību konvencijas mērķim par taisnīgu tiesu, kuras nozīmīgs kritērijs ir procesuālās kārtības saprātīgs termiņš. Tieši neizskatīto lietu atlikums šajā sakarā ir uzskatāms par būtisku draudu³⁰. Procesuālā ekonomija ir arī Vācijas *Urkunden- und Wechselprozess* centrālā tēma. Šī procesa ideja ir nodrošināt samērā ātru un lētu līdzekli naudas summu piedziņai³¹. Tomēr, lai izmantotu norādīto SBPI potenciālu, ir jāapzinās procesa dalībnieku dispozivitātes ievērošanas nepieciešamība, lai personas netraucēti varētu īstenot viņiem piedāvātās pašregulācijas iespējas.

Meklējot procesuālās kārtības vienkāršošanas un tiesas spriešanas paātrināšanas līdzekļus, būtu

nepieciešams novērtēt tā saukto civilprocesuālās formas veidojošo „tiesvedības formalitāšu” nozīmi. *Būtisks ir optimālu juridisko faktu kopums civilprocesuālo mērķu sasniegšanā, darbojoties noteiktu faktisko sastāvu robežās.* Pie šādām juridiski-faktiskajām konstrukcijām, kas nodrošina lielu tiesvedības dinamiku, sašaurinātu faktisko sastāvu ietvaros, var tikt uzskatīta tiesas pavēle (приказное производство). Šādu procesuālās kārtības vienkāršotu veidu norādījis tiesību zinātnieks V.V. Jarkovs³². Teiktajā atklāta visa procesuālās ekonomijas būtība, CPL ar SBPI palīdzību ierobežo nepieciešamu faktisko sastāvu un tā pārbaudes vienkāršotās procesuālās iespējas rada to pietiekamo priekšnosacījumu minimumu, kas nepieciešams procesuālo tiesisko līdzekļu pielietošanai, kuru gala rezultāts ir nolēmumā konstatētais tiesību aizskārums un tam atbilstoša kreditora piedziņas tiesība. Lai SBPI tiesību institūts pilnvērtīgi spētu pildīt funkcijas, efektīvākai tiesību piemērošanas procesuālajai darbībai, nepieciešama vienāda SBPI lēmuma (CPL 400.p. 1.d. 1.p., 405.p. 3.d.) un sprieduma par naudas summas piedziņu (CPL 195. p.) tiesisko seku atzīšana, tiesām piemērojot likuma normas. Šāda SBPI nolēmuma visaptveroša nozīme piespiedu izpildes līdzekļu izmantošanas ziņā rada pamatu neitrālai kreditora izvēlei starp prasības tiesvedību un tās alternatīvu paātrinātā un vienkāršotā procesā. Turklāt šādas izvēles izdarīšana un iespējamā parādnieka tiesību aizsardzība (CPL 406. p.) vienādā mērā vērtējama kā patstāvīga dispozitivitātes izpausme, pretējā gadījumā neatņemami tiek zaudēts minētā procesuālā principa līdzsvars un traucēta procesuālā ekonomija.

Tomēr pēc Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 9. janvāra lēmuma lietā Nr. SPC-2, kas aizsāka argumentāciju par SBPI nolēmuma nozīmi tikai ķīlas piespiedu pārdošanā CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta gadījumā, Augstākās tiesas judikatūra norādīto nolēmumu daļēji ir pielīdzinājusi spriedumam par naudas summas piedziņu (CPL 195. p). Senāts 2008. gada 16. aprīļa lēmumā ir pamatojis tēzi – saskaņā ar Civilprocesa likuma 404. panta otro daļu prasījums par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu ietver arī kreditora tiesības saņemt līgumiskos vai likumiskos procentus. Pieteikuma par saistības bezstrīdus piespiedu izpildi noraidīšana daļā par tiesībām saņemt likumiskos procentus neatbilst Civillikuma 1765. panta prasībām. CPL 404. panta otrajā daļā noteikts, ka pieteikumā par bezstrīdus piespiedu izpildīšanu par naudas samaksu norāda piedzenamo galveno parādu,

līgumsodu un procentus – kā nolīgtos, tā likumā noteiktos. CL 1765. pantā noteiktais likumisko procentu apmērs – seši procenti no simta gadā ir nemainīgs visiem gadījumiem, neatkarīgi no subjektiem un darījuma rakstura. Līdz ar to kreditora prasījums pakļaut SBPI tiesību saņemt likumiskos procentus izriet no likuma un attiecas arī uz tiesas lēmumu, kas taisīts lietā par SBPI, kas pieteicējam paredz tiesību saņemt procentus kopā ar pamatparādu. Noraidot pieteikumu šajā daļā, pieteicējam pēc būtības vispār ir liegta iespēja šādus procentus saņemt, jo nav tiesiska pamata iesniegt patstāvīgu prasību par procentu piedziņu, ja netiek piedzīta pamatsumma, no kuras procenti jāērķina. Līdz ar to Senāts atzīst, ka, noraidot pieteikumu daļā par tiesību saņemt likumiskos procentus, pārkāpti Civilprocesa likuma 404. panta otrā daļa un Civillikuma 1765. pants³³. Konkrētajā gadījumā tiesa ir piemērojusi analogiju, uz minētajiem faktiskajiem apstākļiem attiecinot CPL 195. pantā paredzēto tiesību normas sastāvu par spriedumu naudas summas piedziņai. Šis piemērs, kaut gan satur nepilnīgi piemērotas analogijas radītus trūkumus, norāda uz zināmu teorētisku neizbēgamību SBPI nolēmumu tiesisko seku ziņā pielīdzināt spriedumam par naudas summas piedziņu.

Tiesību normu piemērošanas kārtība, kas nosaka atkārtotu tiesvedību tādā tiesību jautājumā, par kuru starp procesa dalībniekiem nepastāv strīds, rada pamatu neizbēgamai tiesību principu sadursmei, kuras rezultāts ir kāda principa traucēta izpausme, kas savukārt kopumā neizbēgami mazina tiesību sistēmas efektivitāti. Kā norādījis filozofs I. Kants – politiskā vara izriet no nepieciešamības ikviena cilvēka tiesības padarīt efektīvākas³⁴. Arī profesors E. Meļķisis, atsaucoties uz Eiropas tiesību zinātnieku apsvērumiem, uzsvēris funkcionalitātes nozīmi tiesībās. Viņš norādījis, ka Rietumu tiesību loka pieeju tiesību izpratnei var nosaukt par funkcionālu. Prioritāra nozīme ir normu sociāli nozīmīgai funkcionēšanai. Norma savu funkciju sasniedz tikai ar faktu, ka tā tiek ievērota. Tiesību normās paredzētā valstiskās kopības struktūra īstenojas tikai tad, kad normas patiešām kalpo par rīcības vadlīniju un tām piemīt pastāvīga to realizācijas iespēja. Funkcionālo pieeju tiesību izpratnei atspoguļo juridiskajā literatūrā ieviestais jēdziens *law in action*. Vācu tiesību zinātnieks R. Cipeliuss darbā „Juridiskā metodes mācība” minētā jēdziena sakarā izklāstījis uzskatus par tiesībām kā par „realizētu regulējumu”. Funkcionāla pieeja prezumē tiesību normu un kopumā arī visas sistēmas

lielāku elastīgumu, iespēju efektīvāk un ātrāk pielāgoties reālās īstenības izmaiņām. Franču tiesību zinātnieki R. Davids un vācu zinātnieks G. Grasmans nonākuši pie atziņas – vispārējie tiesību principi, kuri attiecas uz romāņu-ģermāņu tiesību saimi, liecina, ka tiesības nav tikai likumu normu sistēma³⁵. N. Horns tiesību normu efektivitāti saistījis ar tiesību kārtības nodrošināšanas funkcijas īstenošanas nepieciešamību. Valstij ir jārada tāda tiesiskā iekārta, kas spēj arī regulēt pilsoņu savstarpējās attiecības un viņu attiecības ar valsti. Tiesiskajai iekārtai ir jāspēj absorbēt sabiedrībā pastāvīgi rodošos konfliktus ar tiesisku procesu (tiesvedības procesa) palīdzību. Kārtības nodrošināšanas funkcija ir saistīta ar nosacījumu, ka pastāv tiesību normas, kas ir lietderīgas, pietiekami sīki definētas un orientētas uz ētiskām sabiedrības vērtībām. Papildus tam ir vajadzīgs, lai tiesības tiktu arī ievērotas, un, ja nepieciešams, būtu iespējams to panākt piespiedu kārtā, un lai tiesību pārkāpēji baidītos no sankcijām. Šajā sakarā aktualizējas jautājums par tiesību spēku³⁶. Tātad, lai tiesības padarītu funkcionālas, jāievēro tiesību normu un vēl jo vairāk tiesību principu sistēmiskums. Savukārt atkāpe no tiesību sistēmas prasībām „ķīlas saistības” tiesiskās konstrukcijas veidošanā, rada efektivitātei pretēju efektu kā šādas neatbilstības sekas. CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta neatbilstošā interpretācija un dispozivitātes principa ierobežota izpaušme atbilstoši traucē procesuālās ekonomijas principa īstenošanu. Maksimāli netiek izmantotas likuma iespējas tiesiskās kārtības nodrošināšanā, kas kopumā norāda uz pazeminātu tiesību darbības efektivitāti ne tikai SBPI tiesību institūta ietvaros, bet kopumā tiesību sistēmā, risinot jautājumus par civiltiesiskās apgrozības nodrošināšanu ar tiesu nolēmumu palīdzību gadījumos, kad tas nepieciešams.

Netraucētas dispozivitātes gadījumā SBPI konstatētā kreditora piedziņas tiesība (CPL 405. p. 2., 3. d.) realizētos šāda nolēmuma labprātīgā vai piespiedu izpildē, vai arī strīds par tiesībām tā paša prasības priekšmeta ietvaros tiktu izskatīts prasības tiesvedības ietvaros, parādniekam vērsties tiesā ar apvērsuma prasību (CPL 406. p.). Tomēr „ķīlas saistība”, pēc piedziņas vērsšanas uz ķīlu, konstatēto parāda atlikumu pieprasa piedzīt atsevišķas prasības tiesvedības ietvaros, ja parādnieks par kreditora prasījuma pamatojumu nav iebildis, *turklāt arī gadījumos, kad tikusi noraidīta apvērsuma prasība*. CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkts tiesiskās regulēšanas sfērai atbilstošu materiālo tiesību funkciju nodrošināšanā un to

efektivitātes uzlabošanā, padarīts par *nedzīvām tiesībām*, pretēji tiesību efektivitātei nepieciešamajai virzībai uz funkcionalitāti. *Katrs pieteikums par SBPI vienlaicīgi rada nepieciešamību pēc sekojošas prasības tiesvedības. Tādā veidā tiek izslēgta procesuālās ekonomijas īstenošanās iespēja*.

Šāds nevajadzīgs objektīvās izmeklēšanas un dispozivitātes principu konflikts ir vērtējams kā sekas dispozitīvā aizlieguma – ierosināt civillietu pamatojoties uz tiesas iniciatīvu³⁷, pārkāpšanai. Kā norādījis R. Cipeliuss – meklējumus attiecībā uz to, kādā mērā un kādā veidā jāīsteno konkurējoši tiesību principi, ir iespējams racionāli strukturēt³⁸. SBPI gadījumā tiesību normu piemērotājs ir izvēlējis pilnībā ignorēt parādnieka dispozivitāti parāda atzīšanā. Tomēr šādu rīcību nevar uzskatīt par racionālu, jo pati parāda atzīšana dispozivitātes ietvaros ir vērtējama kā patstāvīga privātās autonomijas izpaušme, kas norāda uz patiesību, kā parādnieka apzināta fakta konstatēšanu.

SBPI procesuālā tiesību institūta funkcionēšanu nosaka dispozivitātes un sacīkstes principa saskaņota mijiedarbība. Pati vienkāršotā procesuālā kārtība īsteno procesuālo ekonomiju, kas vienlaicīgi ir šī procesa mērķis. Īstenošana procesuālā ekonomija kopumā uzlabo tiesību normu darbības efektivitāti. Neapstrīdēts nolēmums kā paātrinātā procesa rezultāts vienlaicīgi ir vērtējams kā dispozivitātes īstenošanās sekas, atbilstoši leģitīmā veidā ierobežojot sacīkstes principa izpaušmi. CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta gadījumā judikatūrā un tiesību zinātnē nostiprinātā nepieciešamība par parāda atlikuma piedziņu papildus prasības tiesvedības procesā nerespektē parādnieka tiesību izvēli dispozivitātes ietvaros, kas norāda uz objektīvās izmeklēšanas pazīmēm civilprocesuālajā kārtībā. Savukārt papildus prasības tiesvedības process ne tikai rada šķēršļus procesuālās ekonomijas izpaušmei, bet papildus noslogo tiesu sistēmu un pretēji SBPI mērķim tiesību sistēmu padara mazāk efektīvu.

Atsauces

- ¹ Sk.: Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 9. janvāra lēmums lietā Nr. SPC-2.
- ² Ieķīlātāja akcesora saistība atbildēt ķīlas apmērā aizdevuma saistības nepildīšanas gadījumā. Sk.: Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. 637. lpp.
- ³ Kuldīgas rajona tiesas 2008. gada 27. oktobra lēmums lietā Nr. 3-12/0571/3.
- ⁴ Madonas rajona tiesas tiesneša D.P. Kļaviņa 2008. gada 10. novembra lēmums.
- ⁵ Cēsu rajona tiesas 2004. gada 28. jūlija lēmums lietā Nr. 3-9/51-144-04.
- ⁶ Cēsu rajona tiesas 2008. gada 5. jūnija lēmums lietā Nr. 3-12/0400-08.
- ⁷ Cēsu rajona tiesas 2003. gada 14. augusta lēmums lietā Nr. 3-9/51-111-03.
- ⁸ Jēkabpils rajona tiesas 2007. gada 14. marta lēmums lietā Nr. 3-12/0105.
- ⁹ Jēkabpils rajona tiesas 2008. gada 20. marta lēmums lietā Nr. 3-12/287.
- ¹⁰ Ventpils tiesas 2005. gada 6. aprīļa lēmums lietā Nr. 3-12/0059.
- ¹¹ Daugavpils tiesas 2005. gada 9. decembra lēmums lietā Nr. 3-12/0737.
- ¹² Dobeles rajona tiesas 2006. gada 11. septembra lēmums lietā Nr. 3-12/102.
- ¹³ Rīgas apgabaltiesas zvērināta tiesu izpildītāja rīkojums izpildu lietā Nr. 207/64-2006.
- ¹⁴ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2006. gada 20. marta lēmums lietā Nr. 3-12/0068/3.
- ¹⁵ Rīgas apgabaltiesas zvērināta tiesu izpildītāja rīkojums izpildu lietā Nr. 97/64-2006.
- ¹⁶ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2004. gada 27. aprīļa lēmums lietā Nr. C04244804.
- ¹⁷ Rīgas apgabaltiesas zvērināta tiesu izpildītāja rīkojums izpildu lietā Nr. 605/64-2003.
- ¹⁸ Rīgas apgabaltiesas zvērināta tiesu izpildītāja pieprasījums izpildu lietā Nr. 605/64-2003.
- ¹⁹ Valmieras rajona tiesas 2009. gada 17. jūlija lēmums lietā Nr. 3-12/1702-09.
- ²⁰ Jelgavas tiesas zemesgrāmatu nodaļas tiesneses 2012. gada 22. marta lēmums lietā Nr. 3-12/0524.
- ²¹ Gulbenes rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļas tiesneses 2012. gada 2. aprīļa lēmums lietā Nr. 3-12/0076.
- ²² Jēkabpils rajona tiesas Zemesgrāmatu nodaļas tiesneses 2012. gada 2. marta lēmums lietā Nr. 3-12/0137.
- ²³ Daugavpils tiesas tiesneses zemesgrāmatu nodaļā 2013. gada 24. aprīļa lēmums lietā Nr. 3-12/0408.
- ²⁴ Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. 664. lpp.
- ²⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2010. gada apkopojums par tiesu praksi saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanā. 7. lpp.
- ²⁶ Плешанов А.Г. Диспозитивное начало в сфере гражданской юрисдикции: проблемы теории и практики. Москва: НОРМА, 2002. С. 109 – 110.
- ²⁷ Ярков В.В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Екатеринбург, 1992. С. 14.
- ²⁸ Вавилин Е.В. Осуществление и защита гражданских прав. Москва: Wolters Kluwer, 2009. С. 297–298.
- ²⁹ Нохрин Д. Г. Государственное принуждение в гражданском судопроизводстве. Москва: Wolters Kluwer, 2009. С. 57.
- ³⁰ European Commission. Reinforcement of the RULE of Law. The Netherlands: Wolf Legal Productions, 2002. 32. pp.
- ³¹ Braucher R. German Civil Justice. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2004. 425. pp.
- ³² Ярков В.В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Екатеринбург, 1992. С. 18.
- ³³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2008. gada 16. aprīļa lēmums lietā Nr. SPC–30.
- ³⁴ Broks J. Tiesību filosofija. Rīga: Turība, 2008., 120. lpp.
- ³⁵ Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015., 118., 119. lpp.
- ³⁶ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. // Likums un tiesības, 11.1999., Nr. 3, 74. lpp.
- ³⁷ Плешанов А.Г. Диспозитивное начало в сфере гражданской юрисдикции: проблемы теории и практики. Москва: НОРМА, 2002. С. 172.
- ³⁸ Cīpeliuss R. Par tiesisko apsvērumu racionālu strukturēšanu. // Likums un tiesības, 04.2000., Nr. 4(8), 112. lpp.

Abstract

UCEO decision procedural economy value expresses in possibility to enforce it as regular judgment. It is a dispositive principle given effect to use UCEO as an alternative to claim litigation in non-contentious debt recovery cases.

For finding procedural simplification tools and judgment acceleration possibilities, it is necessary to value "litigation formalities" given advantages. The potential for procedural economy possibilities mainly gives the necessity only for optimal content of legal facts to ensure administration of justice. One of those optimal legal fact constructions, which give high dynamics of litigation, is court order. In this way V.V. Jarkovs has described UCEO similar proceeding in Russia procedural law. UCEO constricts necessary fact content and creates that minimum of precondition for judgment within simplifying procedural order.

Preconditions for reaching UCEO procedural economy aim requires accelerated judgment (S.400 p.1, c.1, 405 p.1, c.3 of the CPL) and judgment on enforcing set amount of money (S. 195 of the CPL) equal legal consequences in law application process. The comprehensive UCEO judgment without enforcing limitations gives base for creditor neutral dispositive choice to select claim litigation or its simplified alternative. Such choice and debtor's rights' defence possibility (S. 406 of CPL) brings equal dispositive principle realization values. If the UCEO decision enforcement is limited to choose CPL provided enforcement modes, the mentioned principle balance will be lost and deficient procedural economy as its result will acquire.

Concept of claim permanently is related to right protection in fair trial. Rights to bring a claim together realize a person's constitutional rights for court protection. Litigation initiate rights are not identified as person's broken subjective rights, but a possibility to get a right to protection in procedural law determined order. This legal science conclusion is consistently valid and reflects claim meaning provided by Section 1 of the CPL. Though in legal relations when a person's rights have been broken, there exists a possibility for a situation without dispute. A debtor does not perform obligation and does not deny it. Debt acknowledgement itself does not guaranty enforcement, and executive document is required. If contract form is appropriate, these are the cases for UCEO to realize its procedural economy capability. The development of "alternative dispute resolution" demonstrates an official view that civil litigation may actually be unnecessary where nothing but the settlement of the parties' dispute is in question. Section 400 Paragraph One Clause 1 limitation fully intercepts UCEO aim realization and the functioning of procedural economy mechanism. Judicial practice determines necessity for the additional claim litigation to collect pledge not covered debt, do not relieve but gives extra load to court system. Each UCEO application contains possibility for additional claim litigation. Situation shows courts dictated investigation and distrust to debtor's dispositive choice not to appeal accelerated judgment. This demonstrates dispositive principle prohibition to arise civil case based on court's initiative negligence.

Dispositive principle disturbance has made a negative influence. Additional process takes place between the same parties, on the same legal facts. This litigation that way does not follow appropriate CPL prohibitions. Moreover, additional proceeding does not help clarify the truth because this process deals with facts already clarified in UCEO judgment and in auction verify decision. Therefore, such litigation is useless. Only civil procedural possibility for fact examination within adversary principle is Section 406 of the CPL provided appeal rights' realization.

Negative consequences are caused by derogation from the principle of disposition when the debtor's choice to waive the rights to contest the UCEO judgment is not respected as the result of legitimate restricting the adversary principle. The result of the 'pledge obligation' is required by the applier of the law recurrent debt recovery between the same parties, the same object and on the same grounds, which constitutes opposite to the procedural economy effect.

Аннотация

В реализации принципа процессуальной экономии постановление о бесспорном принудительном исполнении обязательств (далее – БПИО) приобретает значение только при наличии возможности приравнять его к принудительному выполнению постановления,

принятого в исковом порядке (Статья 195 Гражданского процессуального закона. Решение о взыскании денежной суммы).

Только в принудительном выполнении неограниченное постановление о БПИО создает основу для нейтрального выбора кредитора между исковым порядком и упрощённым судебным производством как его альтернативе. Такой выбор и возможность защиты прав должника (Статья 406 Гражданского процессуального закона. Порядок оспаривания бесспорного принудительного исполнения) предполагают равную реализацию процессуальной диспозитивности сторон. В ограниченных же условиях принудительного взыскания баланс упомянутого процессуального принципа теряется, и соответственно ограничивается возможность реализации процессуальной экономии.

При поиске путей упрощения процессуального регламента и ускорения судопроизводства следует исходить из самоценности так называемых «судебных формальностей». Потенциал процессуальной экономии создаёт оптимальный набор юридических фактов, создающих возможность выполнить целевые установки гражданского судопроизводства. К числу юридически-фактических конструкций, обеспечивающих больший динамизм судопроизводства в рамках сокращённых фактических составов, относится судебный приказ – аналогичный БПИО упрощённый процессуальный порядок Российской Федерации, охарактеризованный профессором В.В. Ярковым. БПИО также содержит указание на необходимый минимум юридических фактов для вынесения постановления в упрощённом порядке для достижения таким образом сходных целей.

Защита прав в судебном порядке не всегда требует использования искового производства, особенно в случаях, когда между сторонами не наблюдается наличие спора и необходима только констатация правовых последствий. Такую возможность в соответствующих процессуальном закону случаях и предполагает БПИО по договорам об обязательствах, обеспеченных публичной ипотекой или коммерческим залогом (Статья 400, пункт 1, часть 1 Гражданского процессуального закона). Ограничение постановления только принудительной продажей залога в какой-то мере удовлетворяет интересы кредитора, но не даёт всеобъемлющего ответа по правовому вопросу. Необходимость дополнительного взыскания непогашенного залогом остатка долга не только нейтрализует экономию ресурсов, но дополнительно обременяет судебную систему. В таком применении закона выражается недоверие к диспозитивному выбору сторон и инициативе судебного расследования.

Данное ограничение диспозитивности необоснованно и не способствует более тщательной проверке фактов в дополнительном процессе. Суд сталкивается уже с неоспоримыми фактами, ставшими таковыми вследствие неоспаривания постановления о БПИО. Единственная возможность обратить спор в рассмотрение его в условиях состязательности предусмотрена в упомянутой статье 406 Гражданского процессуального закона.